

Արմեն Փանոսյան

*ՀՀ գլխավոր դատախազության բնակչության առողջության
դեմ ուղղված հանցագործությունների գործերով վարչության պետ*

**ԻՐԱՑՆԵԼՈՒ ՆՊԱՏԱԿՈՎ ԹՄՐԱՄԻՋՈՑՆԵՐԻ, ՀՈԳԵՄԵՏ
(ՀՈԳԵՆԵՐԳՈՐԾՈՒՆ) ՆՅՈՒԹԵՐԻ, ԴՐԱՆՑ
ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԿՆԵՐԻ ԿԱՄ ԴՐԱՆՑ ՀԱՄԱՐԺԵՔ ՆՅՈՒԹԵՐԻ
(ԱՆԱԼՈԳԻ) ԿԱՄ ԴՐԱՆՑ ԱԾԱՆՑՅԱԼՆԵՐԻ ԱՊՕՐԻՆԻ
ՇՐՋԱՆԱԹՈՒԹՅԱՆ ԿԱՄ ԴՐԱՆՔ ԱՊՕՐԻՆԻ ԻՐԱՑՆԵԼՈՒ
ԱՌԱՆՁԻՆ ԴՐՍԵՎՈՐՈՒՄՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ ՔՐԵԱԿԱՆ
ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ՏԱՐԲԵՐԱԿԱՆ
ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ¹**

Համառոտագիր

Հոդվածը վերաբերում է 05.05.2021թ. ընդունված ՀՀ քրեական օրենսգրքով իրացնելու նպատակով թմրամիջոցների, հոգեմետ (հոգեներգործուն) նյութերի, դրանց պատրաստուկների, կամ դրանց համարժեք նյութերի (անալոգի), կամ դրանց ածանցյալների ապօրինի շրջանառության կամ դրանք ապօրինի իրացնելու համար պատասխանատվություն նախատեսող 393-րդ հոդվածի վերլուծությամբ: Հոդվածն ուղղված է նշված հանցատեսակի առանձին դրսևորումների հանրային առավել բարձր վտանգավորությամբ պայմանավորված դրանց համար քրեական պատասխանատվության տարբերակման անհրաժեշտության հիմնավորմանը:

Հոդվածում միջազգային իրավական ակտերի վերաբերելի իրավակարգավորումների, միջազգային կազմակերպությունների զեկույցների, իրավաբան գիտնականների տեսակետների համատեքստում վերլուծվել են Հայաստանի Հանրապետությունում իրացման նպատակով թմրամիջոցների և այլ նյութերի ապօրինի շրջանառության քրեականացման ու պատասխանատվության տարբերակման առանձնահատկություններն ու հիմնախնդիրները:

Հոդվածի շրջանակներում կատարված ուսումնասիրությունների հիման վրա ներկայացվել են ՀՀ նոր քրեական օրենսգրքի 393-րդ հոդվածում ամրագրված իրավակարգավորումների դրական առանձնահատկությունները, վեր են հանվել և վերլուծվել են քննարկվող հանցագործության առանձին դրսևորումների, այդ թվում՝ տեղեկատվական և հեռահաղորդակցական տեխնոլոգիաների օգտագործմամբ կատարված արարքների համար պատասխանատվության տարբերակման

¹ Հոդվածը ներկայացվել է 02.09.2023թ., գրախոսվել է 01.12.2023թ.:

անհրաժեշտությունը հիմնավորող գործոնները, որի հիման վրա առաջարկվել է փոփոխություններ կատարել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 393-րդ հոդվածում:

Հիմնաբառեր- իրացման նպատակով թմրամիջոցների ապօրինի շրջանառություն, տեղեկատվական և հեռահաղորդակցական տեխնոլոգիաների օգտագործում, քրեականացում, քրեական պատասխանատվության տարբերակում:

Ներածություն

Անդրազգային հանցավոր գործունեության տեսակների շարքում թմրամիջոցների և հոգեմետ նյութերի ապօրինի շրջանառությունն առանձնանում է արտադրության և տարածման յուրաքանչյուր փուլում մասնագիտացման և կատարելագործման բարձր աստիճանով²:

Որպես նշված առանձնահատկությունների վառ դրսևորման օրինակ՝ թմրամիջոցների նկատմամբ վերահսկողության միջազգային կոմիտեն 2022թ. վերաբերյալ իր զեկույցում անդրադարձել է «կոկաին» տեսակի թմրամիջոցի արտադրության և շրջանառության ծավալների ավելացմանը՝ արձանագրելով, որ թեև նշված թմրամիջոցի արտադրությունը սկսվում է համապատասխան բույսի աճեցումից, ինչը մասշտաբային կերպով իրականացվում է 3 պետությունների տարածքում (Կոլումբիա, Բոլիվիա, Պերու), սակայն «կոկաին» տեսակի թմրամիջոցի տարածման գլոբալ ցանցը զգալիորեն ընդլայնվել է, իսկ ապօրինի շրջանառությունը հասել է աննախադեպ ծավալների:

Մասնավորապես, նույն զեկույցի համաձայն՝ կոկաինի թփի աճեցման համար օգտագործվող տարածքների մակերեսն ամբողջ աշխարհում 2015-2020թթ. ընթացքում աճել է 156,5 հազար հեկտարից մինչև 234,2 հազար հեկտար, իսկ արտադրված թմրամիջոցի քանակն աճել է շուրջ 2 անգամ՝ 977 տոննայից հասնելով 1982 տոննայի³:

Հումքի աճեցման լոկալ բնույթի պայմաններում թմրամիջոցի ընդամենը մեկ տեսակի տարածման առանձնահատկությունների վերաբերյալ բերված օրինակը վկայությունն է այն հանգամանքի, որ թմրամիջոցների և հոգեմետ նյութերի ապօրինի շրջանառությունը հանդիսանում է գլոբալ համաշխարհային սպառնալիք, որին արդյունավետ դիմագրավելու համար անհրաժեշտ է ողջ միջազգային հանրության ջանքերի համախմբումը:

Ինչպես հանցավորության յուրաքանչյուր տեսակի, այնպես էլ թմրամիջոցների և հոգեմետ նյութերի ապօրինի շրջանառության դեմ պայքարի համար առանցքային նշանակություն ունի հասարակության և պետության կողմից հան-

² Доклад Международного комитета по контролю над наркотиками за 2022 год (E/INCB/2022/1) (Организации Объединенных Наций, 2023 год), с. 63.

³ Всемирный доклад о наркотиках, 2022 год, брошюра 4, Тенденции рынка наркотиков: кокаин, стимуляторы амфетаминового ряда, новые психоактивные вещества (издание Организации Объединенных Наций, 2022 год), с. 15, 16 и 22.

ցագործություններին հակազդելու հիմնական միջոցի՝ քրեական օրենսդրության համապատասխանությունը գոյություն ունեցող հասարակական հարաբերություններին, առկա սպառնալիքներին:

Միայն հասարակական կյանքի իրողություններին համապատասխանող քրեական օրենսդրությունն է ունակ լիարժեք կերպով լուծել իր առջև դրված պաշտպանական, ընդհանուր և մասնավոր կանխարգելիչ խնդիրները:

Նշված հանգամանքներով պայմանավորված՝ հողվածում վերլուծվել են քրեականացման, քրեական պատասխանատվության տարբերակման էությունը, սահմաններն ու հիմքերը, ՀՀ քրեական օրենսգրքի համապատասխան դրույթները, վեր են հանվել գործող կարգավորումների դրական և բացասական կողմերը, ներկայացվել են կարծիքներ դրանց հետագա կատարելագործման վերաբերյալ:

Թմրամիջոցների և այլ նյութերի ապօրինի շրջանառության քրեականացումը, պատասխանատվության տարբերակումը, միջազգային փաստաթղթերի վերաբերելի պահանջները

Պետության կողմից իրականացվող քրեական-իրավական քաղաքականության մեթոդ (միջոց, եղանակ) հանդիսացող քրեականացումը Ա.Ի.Կորոբենի կողմից բնորոշվում է որպես անհատական վարքագծի՝ հանրության համար վտանգավոր ձևերի վերհանումը, դրանց դեմ քրեաիրավական պայքարի թույլատրելիության, հնարավորության և նպատակահարմարության ճանաչումը և դրանց ամրագրումն օրենքում՝ որպես հանցավոր ու քրեորեն պատժելի:

Նշված հեղինակի կողմից առաջարկվում է քրեականացման միջոցների դասակարգում 2 խմբի: Առաջին խմբում են քրեական պատասխանատվության ընդհանուր հիմքերի և պայմանների սահմանումը, որն իր մեջ ներառում է այնպիսի կարևոր քրեաիրավական ինստիտուտներ, ինչպիսիք են քրեական պատասխանատվության տարիքը, մեղսունակությունը, մեղքը, հանցակցությունը, հանցագործության նախապատրաստությունը, հանցափորձը և այլն, որոնցից մեծապես կախված է քրեականացման ծավալը:

Երկրորդ խումբը վերաբերում է հանրորեն վտանգավոր կոնկրետ արարքները հանցագործությունների շարքին դասելուն՝ համապատասխան հանցագործությունների հանցակազմերի հատկանիշները քրեական օրենսգրքի հատուկ մասի նորմերում ամրագրելու միջոցով:

Ընդ որում, հեղինակի կողմից առանձնացվում են քրեական օրենքի հատուկ մասում հանցակազմի հատկանիշների ամրագրման եղանակով քրեականացման դրսևորման 3 հիմնական ձևեր.

1. քրեական օրենքում նոր հողվածների նախատեսումը կամ արդեն նախատեսված հողվածներում մասերի նախատեսումը,

2. դիսպոզիցիաների վերակառուցումը, այդ թվում՝ որակյալ հատկանիշների ներառումը,

3. սանկցիաների վերակառուցումը⁴:

Վ.Ն. Կուդրյավցևը քրեականացումը բնորոշում է որպես ընդհանուր հասկացություն, որը ներառում է ինչպես կոնկրետ արարքների հանցավոր և քրեորեն պատժելի ճանաչելու գործընթացը, այնպես էլ այդ գործընթացի արդյունքը⁵:

Քրեականացման գործընթացի սկիզբը պայմանավորված է որոշակի պատճառներով, որոնք իրավաբանական գրականության մեջ անվանվում են քրեականացման հիմքեր, չափանիշներ, հանգամանքներ կամ գործոններ:

Քրեական իրավունքի ժամանակակից գիտության մեջ որպես քրեականացման հիմքեր ընդունվում են թե՛ օբյեկտիվ, թե՛ սուբյեկտիվ գործոնները, սակայն քրեականացման վրա դրանց ազդեցության առավելության վերաբերյալ միատեսակ մոտեցումը բացակայում է:

Վ.Վ. Լուսենկի կարծիքով՝ արարքների նախատեսումը քրեական օրենսդրությամբ հանդիսանում է իրականում գոյություն ունեցող մարդկային վարքագծի ձևերի իշխանական քրեականացում: Այդ գործընթացն իր հիմքում պետք է պայմանավորված լինի օբյեկտիվ գործոններով, լինի հիմնավորված, սակայն նշված պայմանները երբեմն փոխարինվում են քաղաքական նպատակահարմարությամբ⁶:

Քրեականացման հիմքերի դասակարգման վերաբերյալ մոտեցումները կարելի է պայմանականորեն բաժանել 3 խմբի: Առաջին խումբը կազմում են քրեականացման հիմքերը, որոնք առանձնացվել են Բ.Յա. Գավրիլովի⁷, Ս.Մ. Չուբարյովի⁸, Գ.Ա. Չլոբինի⁹ կողմից: Դրանք են.

1. սոցիալական հիմքերը, որոնց շարքում են արարքի տարածվածությունը, քաղաքացիների իրավագիտակցության մակարդակը,

2. տնտեսական հիմքեր, որոնց շարքում է նաև արարքի հետևանքով պատճառված վնասի չափը,

3. այլ հիմքեր, որոնց շարքում են քաղաքական դրդապատճառները, միջազգային պարտավորությունները և այլն:

Ա.Վ. Նաումովը թվարկված հիմքերը լրացնում է գիտատեխնիկական առաջընթացի բացասական հետևանքներով, որոնք մեծ ազդեցություն են թողնում բնապահպանական իրավիճակի վրա: Բացի այդ, նշված հեղինակի կարծիքով կան քրեականացման լրացուցիչ հիմքեր, որոնք բնորոշ են այս կամ այն պետության զարգացման որոշակի փուլին¹⁰:

⁴ Полный курс уголовного права / под ред. А. И. Коробеева. СПб.: Юридический центр «Пресс», 2008. Т. 1. Преступление и наказание. С.104.

⁵ Основания уголовно-правового запрета. Автор 1 главы –В.Н. Кудрявцев, с. 17.

⁶ Лунеев В.В., Курс мировой и российской криминологии: учебник. В 2 т. М., 2011. Т. 1: Общая часть. С. 301–302.

⁷ Гаврилов Б.Я., Современная уголовная политика России: цифры и факты. М., 2008, с. 7–8.

⁸ Зубарев С.М., Новое в уголовном и уголовно-исполнительном законодательстве: некоторые аспекты гуманизации карательной политики // Журнал российского права. 2004. № 4, с. 26.

⁹ Основания уголовно-правового запрета. с. 202. Автор § 1 главы 4 – Г.А. Злобин.

¹⁰ Наумов А.В., Российское уголовное право: курс лекций. В 3 т. М., 2007. Т. 1: Общая часть. С. 282.

Վ.Ն. Կուդրյավցևը, Ա.Վ. Նաումովը, Վ.Վ. Լունենը քրեականացման հիմքեր են համարում հասարակական հարաբերությունների նոր տեսակների ծագումը կամ դրանց շոշափելի զարգացումը, նախկինում հազվադեպ հանդիպող որոշակի տեսակի արարքների տարածումը, պետության մեջ սոցիալ-քաղաքական իրավիճակի զգալի փոփոխությունը և այլ հանգամանքներ¹¹:

Քրեականացման հիմքերի դասակարգման 2-րդ խումբը ներկայացված է Ա.Դ Անտոնավի և Ա.Ի. Կորոբենի աշխատություններում: Վերջիններս առանձնացրել են քրեականացման իրավաբանական-քրեաբանական, սոցիալ-տնտեսական և սոցիալ-հոգեբանական հիմքերը¹²:

Իրավաբանական-քրեաբանական հիմքը ենթադրում է կատարված արարքին բացառապես քրեաիրավական ներգործության միջոցներով հակազդելու անհրաժեշտություն, իրավունքի մյուս ճյուղերի միջոցով արդյունավետ հակազդեցության հնարավորության բացակայություն: Սոցիալ-տնտեսական հիմքերին է վերաբերում քրեականացման բացասական և դրական հետևանքների համադրումը՝ վերջինների բացահայտ գերակշռման պայմաններում, քրեաիրավական արգելքի իրականացման համար անհրաժեշտ ռեսուրսների առկայությունը: Սոցիալ-հոգեբանական հիմքեր են հանդիսանում հասարակության իրավագիտակցության մակարդակը, հոգեբանական առանձնահատկությունները, պատմական ավանդույթները¹³:

Հիշյալ դասակարգման առավելությունն արտահայտվում է նրանում, որ քրեականացման սոցիալական, տնտեսական և քաղաքական գործոններից բացի արարքների քրեականացման հիմնավորման համար օգտագործվում են քրեաբանական բնութագրիչներ:

Քրեականացման հիմքերի դասակարգման 3-րդ խումբը ներկայացված է Վ.Ն. Կուդրյավցևի, Ն.Ֆ. Կուզնեցովայի և Ն.Ա. Լոպաշենկոյի աշխատություններում:

Վ.Ն. Կուդրյավցևի կարծիքով՝ արարքների քրեականացման անհրաժեշտության մեջ գերակայում են սոցիալական պատճառները: Վերջինս առանձնացնում է քրեականացման հետևյալ հիմքերը. պատճառվող վնասի չափով պայմանավորված՝ արարքի արգելման անհրաժեշտությունը, արարքի տարածվածությունը, քրեաիրավական արգելքի թույլատրելիությունը՝ պայմանավորված քաղաքական, բարոյական, իրավական, միջազգային պահանջներով, արգելքի իրականացման գործնական հնարավորությունը, արգելքի նպատակահարմարությունը՝ կապված

¹¹ Уголовное право России: Общая часть: учебник / под ред. В. Н. Кудрявцева, В. В. Лунеева, А. В. Наумова. М.: Юристъ, 2005, с. 30

¹² Коробеев А.И., Советская уголовно-правовая политика: проблемы криминализации и пенализации. Владивосток, 1987, с. 69–88.

¹³ Антонов А.Д., Теоретические основы криминализации и декриминализации: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. М., 2001, с. 17–19.

կողմնակի բացասական ազդեցությունների առաջացման, բնակչության հոգեբանական արձագանքի, տնտեսական գնահատականի և հեռանկարների հետ¹⁴:

Ն.Ֆ. Կուզնեցովան թվարկում է քրեականացման հետևյալ հիմքերը. սոցիալական (տնտեսական, գաղափարախոսական, քաղաքական, բարոյական, սոցիալ-հոգեբանական, կազմակերպական-կառավարչական), սոցիալական-իրավական (իրավական ավանդույթներ, իրավական հոգեբանություն, հանցավորության վիճակ, դինամիկա և կառուցվածք), իրավական (իրավունքի և իրավաստեղծ գործունեության սկզբունքներ)¹⁵:

Ն.Ա. Լոպաշենկոյի կարծիքով՝ քրեականացման հիմքերն են. արարքի քրեաիրավական արգելքի սահմանման պահանջարկը (վնասի չափ, տարածվածություն, հակազդեցության այլ արդյունավետ միջոցների բացակայություն), արգելքի թույլատրելիություն (քաղաքական, բարոյական, իրավական (ներքին), միջազգային), արգելքի իրականացման գործնական հնարավորություն (տրամաբանական-իրավաբանական, քննչական, դատական, քրեակատարողական), արգելքի նպատակահարմարության գնահատում (կողմնակի բացասական ազդեցություններ, բնակչության հոգեբանական արձագանք, տնտեսական գնահատում, հեռանկարներ)¹⁶:

Քրեաիրավական քաղաքականության իրականացման հաջորդ կարևոր մեթոդը քրեական պատասխանատվության տարբերակումն է (дифференциация): Քրեական իրավունքի գիտության մեջ քրեական պատասխանատվության տարբերակումը դիտարկվում է որպես՝ 1. քրեաիրավական քաղաքականության հիմնական ուղղություն¹⁷, քրեական քաղաքականության սկզբունք¹⁸, օրենսդրական գործունեության արդյունք¹⁹:

Տ.Ա. Լեսնիևսկի-Կոստարևան բովանդակային առումով քրեական պատասխանատվության տարբերակումը բնորոշում է որպես քրեական օրենքում պատասխանատվության դասակարգում, բաժանում, շերտավորում, որի արդյունքում օրենսդրի կողմից սահմանվում են տարբեր քրեաիրավական հետևանքներ՝ կախ

¹⁴ Кудрявцев В.Н., Научные предпосылки криминализации // Криминология и уголовная политика. М., 1985, с. 105.

¹⁵ Кузнецова Н.Ф., Социальная обусловленность уголовного закона // Правовые исследования. Тбилиси, 1977, с. 36.

¹⁶ Лопашенко Н.А., Уголовная политика. М., 2009. с. 103.

¹⁷ Кругликов, Л.Л. Вопросы дифференциации ответственности в уголовном законодательстве, Реализация принципа справедливости в правоприменительной деятельности органов уголовной юстиции. Ярославль: ЯрГУ, 1992, с. 58.

¹⁸ Курляндский, В.И., Уголовная политика, дифференциация и индивидуализация уголовной ответственности / В.И. Курляндский // Основные направления борьбы с преступностью. Москва: Юрид. лит., 1975, с. 77.

¹⁹ Васильевский, А.В., Дифференциация уголовной ответственности и наказания в Общей части уголовного права: автореф. дис. канд. юрид. наук. / А.В. Васильевский. Нижний Новгород, 2000, с. 9.

ված տիպային հասարակական վտանգավորության աստիճանից և մեղավորի անձից²⁰:

Լ.Լ. Կրուգլիկովը և Ա.Վ. Վասիլևսկին պատասխանատվության տարբերակումը բնորոշում են որպես օրենսդրի կողմից իրականացված տարանջատում՝ հաշվի առնելով որոշակի հանգամանքներ և նպատակ ունենալով իրավակիրառողի համար ստեղծել իրավախախտման համար պատասխանատվության միջոցների ընտրության համակարգ:

Նշված հեղինակների կարծիքով՝ քրեական պատասխանատվության տարբերակման միջոցներ կարելի է առանձնացնել քրեական օրենսգրքի և՛ ընդհանուր, և՛ հատուկ մասում: Քրեական օրենսգրքի ընդհանուր մասին բնորոշ են պատասխանատվության տարբերակման այնպիսի միջոցներ, ինչպիսիք են հանցագործությունների տեսակները, քրեական պատասխանատվությունից ազատելու հիմքերը և այլն:

Լ.Լ. Կրուգլիկովի կողմից քրեական օրենքի հատուկ մասում քրեական պատասխանատվության տարբերակման միջոցների շարքն են դասվում որակյալ և արտոնյալ հանցակազմերը, իսկ որպես տարբերակման հիմք՝ դիտարկում են որակյալ և պատասխանատվությունը մեղմացնող հանգամանքները²¹:

Յու.Բ. Մելնիկովան քրեական պատասխանատվության տարբերակումը համարում է քրեական օրենսդրությամբ պատասխանատվության տարբեր տեսակների, ձևերի, ծավալների և միջոցների սահմանումը, իսկ պատասխանատվության տարբերակման հիմքեր է համարում հանցագործության հանրային վտանգավորության բնույթը և աստիճանը, մեղավորի անձը, պատասխանատվությունը ծանրացնող և մեղմացնող հանգամանքները²²:

Հեղինակների գերակշիռ մեծամասնության կարծիքով՝ քրեական պատասխանատվության տարբերակումն իրականացնում է օրենսդիրը քրեաիրավական նորմերի ընդունման միջոցով, սակայն առկա են նաև տարբերվող մոտեցումներ: Մասնավորապես, որոշ հեղինակներ թույլ են տալիս քրեական պատասխանատվության տարբերակում և անհատականացում հասկացությունների նույնացումը²³, առանձին հեղինակներ կարծիք են հայտնում, որ պատասխանատվության տարբերակումն իրականացվում է ոչ միայն օրենքում, այլև դատարանում, և ենթադրում է, որ արարքի հանրային վտանգավորությունը և այն կատարողի անձը

²⁰ Лесниевски-Костарева, Т.А. Дифференциация уголовной ответственности. Теория и законодательная практика / Т.А. Лесниевски-Костарева. 2-е изд., перераб и доп. Москва: НОРМА, 2000, с. 368.

²¹ Кругликов, Л.Л. Дифференциация ответственности в уголовном праве / Л.Л. Кругликов, А.В. Васильевский. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс. 2003, с.59-62.

²² Мельникова, Ю.Б. Юридическая ответственность: сущность, понятие, дифференциация / Ю.Б. Мельникова // Дифференциация уголовной ответственности в уголовном праве и процессе сборник научных трудов. – Ярославль: Издательство Ярославского университета, 1994, с. 16.

²³ Карпец, И.И. Индивидуализация наказания в советском уголовном праве / И.И. Карпец. Москва: Юридическая литература, 1961, с. 12.

պետք է հաշվի առնվի բոլոր մակարդակներում՝ թե՛ օրենսդիր, թե՛ իրավակիրառ²⁴:

Ամփոփելով ներկայացված տեսակետները՝ կարելի է եզրակացնել, որ քրեականացումը և պատասխանատվության տարբերակումը պետության քրեաիրավական քաղաքականության իրականացման մեթոդներ են (միջոց), որոնք փոխկապակցված են և փոխլրացնում են միմյանց, սակայն չեն նույնանում:

Արարքի քրեականացումը գործընթաց է, որն ուղղված է արարքը որպես հանցագործություն ճանաչելուն, կամ արդեն իսկ հանցավոր ճանաչված արարքի շրջանակների ընդլայնմանը, որի արդյունք է հանդիսանում համապատասխան հանցակազմի ամրագրումը քրեական օրենքում կամ արդեն իսկ ամրագրված հանցակազմի հատկանիշների ընդլայնումը:

Վերոգրյալի համատեքստում, անդրադառնալով Ա.Ի. Կորոբեևի կողմից քրեական օրենքի հատուկ մասում հանցակազմի հատկանիշների ամրագրման եղանակով քրեականացման դրսևորման 3 հիմնական ձևերի դասակարգմանը, հարկ է նշել, որ հեղինակը փաստացի քրեական պատասխանատվության տարբերակումը համարում է արարքի քրեականացման դրսևորման ձև: Նշված մոտեցումը մեր կողմից ընդունելի չի համարվում, քանի որ քրեական պատասխանատվության տարբերակումն արարքի քրեականացման մաս չի հանդիսանում, թեև այն կարող է իրականացվել քրեականացմանը զուգահեռ, սակայն հանդիսանում է օրինաստեղծ գործունեության ինքնուրույն ուղղություն, որի շրջանակներում ինչպես քրեական օրենսգրքում հատուկ նորմերի նախատեսման, այնպես էլ գործող նորմերի կառուցվածքի փոփոխման արդյունքում քրեականացվող կամ արդեն իսկ քրեականացված արարքների համար նախատեսվում են քրեաիրավական ներգործության տարբերակված միջոցներ՝ պայմանավորված տվյալ արարքի, դրա կատարման հանգամանքների, ինչպես նաև այն կատարող անձի օրենքով նախատեսված առանձնահատկություններով:

Ինչ վերաբերում է արարքի քրեականացման հիմքերին, ապա կարծում ենք, որ վերը մեջբերված գրեթե բոլոր գործոններն էական ազդեցություն ունեն քրեականացման գործընթացի վրա, իսկ դրանց դասակարգումները կրում են պայմանական բնույթ: Ավելին, նշված գործոնները քրեականացման գործընթացից բացի էական ազդեցություն ունեն նաև քրեական պատասխանատվության տարբերակման իրականացման առումով, ուստի դրանք կարող են դիտարկվել որպես հիմք և՛ արարքի քրեականացման, և՛ քրեական պատասխանատվության տարբերակման համար:

«Քրեական օրենսգրքի 7-րդ հոդվածում ամրագրված արդարության և պատասխանատվության անհատականացման սկզբունքի համաձայն՝ հանցանք կատարած անձին քրեական պատասխանատվության, պատժի կամ քրեաիրավական

²⁴ Коробеев, А.И., Уголовно-правовая политика: тенденции и перспективы / А.И. Коробеев, А.В. Усс, Ю.В. Голик. Красноярск: Издательство Красноярского ун-та. 1991, с. 9.

ներգործության այլ միջոցների ենթարկելը կամ քրեական պատասխանատվությունից կամ պատժից ազատելը պետք է լինի արդարացի՝ ապահովելով ինչպես կիրառվող օրենսդրության, այնպես էլ պետական հակազդեցության համաչափությունը կատարված հանցանքին, դա կատարելու հանգամանքներին, հանցավորի անձին:

Քրեական պատասխանատվության տարբերակումը հանդիսանում է հիշյալ սկզբունքի կենսագործման կարևորագույն միջոց:

Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ թմրամիջոցների և հոգեմետ նյութերի ապօրինի շրջանառության դեմ պայքարը հանդիսանում է համաշխարհային գլոբալ խնդիր, ներպետական օրենսդրությամբ դրա հետ կապված արարքների քրեականացման և դրանց առանձին դրսևորումների համար պատասխանատվության տարբերակման հիմնահարցերի վերլուծությունից առաջ հարկ ենք համարում հակիրճ անդրադառնալ նշված ոլորտում գործող հիմնական միջազգային իրավական ակտերին և դրանցով նախատեսված վերաբերելի իրավակարգավորումներին, ինչպես նաև միջազգային մարմիններին:

Թմրամիջոցների և հոգեմետ նյութերի ապօրինի շրջանառության դեմ պայքարի միջազգային իրավական հիմքը կազմում են Թմրամիջոցների մասին 1961թ. միասնական կոնվենցիան (1972թ. կատարված փոփոխություններով), Հոգեմետ նյութերի մասին կոնվենցիան, Թմրամիջոցների և հոգեմետ նյութերի ապօրինի շրջանառության դեմ պայքարի մասին ՄԱԿ-ի 1988թ. կոնվենցիան, որոնք ընդունվել և Հայաստանի Հանրապետության համար ուժի մեջ են մտել 1993թ.:

Նշված փաստաթղթերը հանդիսանում են թմրամիջոցների նկատմամբ վերահսկողության հիմնական միջազգային պայմանագրերը, որոնք փոխլրացնում են միմյանց:

Առաջին երկու պայմանագրերի կարևորագույն նպատակներն են վերահսկողության միջազգայնորեն ընդունելի միջոցառումների ամրագրումը, բժշկական և գիտական նպատակներով թմրամիջոցների ու հոգեմետ նյութերի հասանելիության ապահովումը, ապօրինի շրջանառության տիրույթ դրանց արտահոսքի կանխումը, նշված նյութերի ապօրինի շրջանառության և չարաշահման վերաբերյալ ընդհանուր դրույթների սահմանումը:

Թմրամիջոցների և հոգեմետ նյութերի ապօրինի շրջանառության դեմ պայքարի մասին ՄԱԿ-ի 1988թ. կոնվենցիան տարածում է վերահսկողության ռեժիմը պրեկուրսորների նկատմամբ, նախատեսում է թմրամիջոցների ապօրինի շրջանառության և դրա հետ կապված փողերի լվացման դեմ պայքարի միջոցառումների մշակում, ինչպես նաև քրեաիրավական հարցերով միջազգային իրավական համագործակցության ամրապնդում:

Նշված երեք կոնվենցիաներով թմրամիջոցների հանձնաժողովին և թմրամիջոցների նկատմամբ վերահսկողության միջազգային կոմիտեին վերապահվել են կարևոր գործառնություններ:

Մասնավորապես, թմրամիջոցների հանձնաժողովը, որի կազմի մեջ մտնում

են ՄԱԿ-ի տնտեսական և սոցիալական խորհրդի կողմից 4 տարի ժամկետով ընտրվող 53 անդամ պետություններ, հանդիսանում է թմրամիջոցների հետ կապված հարցերով կենտրոնական մարմին, որի իրավասությանն են վերապահված թմրամիջոցների ապօրինի շրջանառության ոլորտի դինամիկայի և միտումների վերահսկման, դրանց չարաշահման հետ կապված խնդիրները: Հանձնաժողովն ընդունում, ՄԱԿ-ի տնտեսական և սոցիալական խորհրդին, ինչպես նաև վերջինիս միջոցով գլխավոր ասամբլեայի հաստատմանն է ներկայացնում թմրամիջոցների ապօրինի շրջանառությանն առավել արդյունավետ հակազդման նոր համաձայնեցված միջոցների և սկզբունքների վերաբերյալ բանաձևերի նախագծեր: Հանձնաժողովի իրավասությանն է վերապահված նաև նյութերի ներառումը ցուցակներում, դրանցում փոփոխությունների կատարումը:

Թմրամիջոցների նկատմամբ վերահսկողության միջազգային կոմիտեն ՄԱԿ-ի տնտեսական և սոցիալական խորհրդի կողմից 5 տարի ժամկետով ընտրվող 13 անդամից բաղկացած մշտական մարմին է, որը կառավարությունների կողմից տրամադրված տվյալների հիման վրա վերահսկողություն է իրականացնում թմրամիջոցների հետ կապված հարցերով, հավաքում է տեղեկատվություն թմրամիջոցների ապօրինի շրջանառության վերաբերյալ և Թմրամիջոցների հանձնաժողովին ու ՄԱԿ-ի տնտեսական և սոցիալական խորհրդին ներկայացնում է զեկույց աշխարհում տիրող իրավիճակի մասին: Կոմիտեի իրավասությանը վերապահված են նաև լիազորություններ՝ կապված կոնվենցիաների պահանջների կատարման վերահսկման և պետություններին խորհրդատվության տրամադրման հետ:

Թմրամիջոցների մասին 1961թ. միասնական կոնվենցիայի (1972թ. կատարված փոփոխություններով) 4-րդ հոդվածում ամրագրված են ընդհանուր պարտավորությունները, որոնց համաձայն՝ Կողմերը ձեռնարկում են օրենսդրական և վարչական բնույթի այնպիսի միջոցներ, որոնք կարող են անհրաժեշտ լինել իրենց տարածքների սահմաններում Կոնվենցիայի դրույթները գործադրելու և կիրառելու համար, Կոնվենցիայի կիրառման ոլորտում այլ պետությունների հետ համագործակցության զարգացման համար, Կոնվենցիայի դրույթների պահպանման պայմանով, թմրամիջոցների արտադրությունը, պատրաստումը, արտահանումը, ներմուծումը, տարածումը, վաճառքը, օգտագործումը և պահպանումը բացառապես բժշկական և գիտահետազոտական նպատակներով սահմանափակելու համար:

Նույն կոնվենցիայի 36-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ պահպանելով իր սահմանադրական սահմանափակումները՝ յուրաքանչյուր Կողմ ձեռնարկում է միջոցներ, որոնք կապահովեն, որ Կոնվենցիայի դրույթներին հակառակ թմրամիջոցների մշակումը, արտադրությունը, պատրաստումը, առանձնացումը, պահպանումը, առաջարկը, առևտրային նպատակներով առաջարկը, տարածումը, գնումը, վաճառքը, ցանկացած պայմաններով առաքումը, միջնորդությունը,

ուղարկումը, ուղարկումը տարանցիկ երթուղով, ներմուծումն ու արտահանումը և որևէ այլ գործողություն, որը, Կողմերի կարծիքով, կարող է սույն Կոնվենցիայի դրույթների խախտում հանդիսանալ, սահմանվեն որպես պատժելի արարքներ, եթե դրանք կատարվել են կանխամտածված, և ապահովում է, որ լուրջ օրինախախտումները ենթակա լինեն համապատասխան պատիժների կիրառման, մասնավորապես՝ բանտարկության կամ ազատագրկման այլ միջոցի:

Հասարակական կյանքի հիշյալ ոլորտում դրսևորվող արարքների քրեականացման և պատասխանատվության տարբերակման խնդիրներին առավել մանրամասն անդրադարձ է կատարվել Թմրամիջոցների և հոգեմետ նյութերի ապօրինի շրջանառության դեմ պայքարի մասին ՄԱԿ-ի 1988թ. կոնվենցիայում: Մասնավորապես, նշված կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի 1-ին կետով սահմանվում են Կողմերից յուրաքանչյուրի համար պարտադիր չափանիշներ ազգային քրեական օրենսդրության համար:

Նշված հոդվածում ամրագրված դրույթները պարտավորեցնում են կողմերին քրեականացնել ցանկացած թմրամիջոցի կամ ցանկացած հոգեմետ նյութի արտադրությունը, պատրաստումը, վերանշակումը, առաջարկումը, առաջարկումը՝ վաճառքի համար, տարածումը, վաճառքը, ցանկացած պայմաններով կատարվող առաքումը, միջնորդությունը, փոխադրումը, տարանցիկ փոխադրումը, տեղափոխումը, ներմուծումը կամ արտահանումը, պահելը, ձեռք բերելը կամ մշակելը, որը կատարվել է դիտավորությամբ, ինչպես նաև սարքավորումների, սարքերի կամ պրեկուրսորների պատրաստումը, տեղափոխումը, տարածումը, տիրապետումը, եթե հայտնի է, որ դրանք նախատեսված են թմրամիջոցների և հոգեմետ նյութերի ապօրինի մշակման, արտադրության կամ պատրաստման համար:

Հատուկ կերպով ընդգծվում է թմրամիջոցների արտադրության նպատակով ավիոնի խաշխաշի, կոկաինի թփի կամ կանեփ բույսի մշակման քրեականացման անհրաժեշտությունը:

Կոնվենցիայի նշված հոդվածում անդրադարձ է կատարված նաև թմրամիջոցների և հոգեմետ նյութերի ապօրինի շրջանառությունից ստացված գույքի օրինականացման, քննարկվող ոլորտում օրինախախտում կատարելու կամ թմրամիջոցներ կամ հոգեմետ նյութեր օգտագործելու հրապարակային սադրանքի կամ ցանկացած այլ միջոցներով դրդելու քրեականացմանը:

Թմրամիջոցների և հոգեմետ նյութերի ապօրինի շրջանառության դեմ պայքարի մասին ՄԱԿ-ի 1988թ. կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի 5-րդ կետում ամրագրված են թմրամիջոցների ապօրինի շրջանառության հետ կապված հանցագործությունների համար պատասխանատվությունը ծանրացնող հանգամանքները: Դրանք են.

ա) օրինախախտման մեջ հանցավոր խմբի մասնակցությունը, որի կազմի մեջ է մտնում օրինախախտը,

բ) օրինախախտի մասնակցությունը միջազգային կազմակերպված հանցավորության այլ տեսակներին,

գ) օրինախախտի մասնակցությունը տվյալ օրինախախտման կատարմանը նպաստող ապօրինի գործունեության այլ տեսակներին,

դ) օրինախախտի կողմից բռնության գործադրում կամ զենքի կիրառում,

ե) այն փաստը, որ օրինախախտը պաշտոնատար անձ է հանդիսանում, և տվյալ օրինախախտումը կապված է իր պաշտոնի հետ,

զ) անչափահասների ներգրավում և օգտագործում,

է) այն փաստը, որ օրինախախտումը կատարվել է ուղղիչ հիմնարկում, ուսումնական կամ հասարակական հաստատությունում, կամ դրանց անմիջական հարևանությամբ, կամ այլ վայրերում, որտեղ դպրոցականները և ուսանողները անց են կացնում ուսումնական, սպորտային և հասարակական միջոցառումներ,

ը) նախկին դատվածությունների առկայությունը՝ հատկապես նմանատիպ օրինախախտումների համար, արտասահմանյան կամ սեփական երկրում, որքանով դա ընդունելի է և համապատասխանում է տվյալ Կողմի ազգային օրենսդրությանը:

Հայաստանի Հանրապետությունում թմրամիջոցների և այլ նյութերի ապօրինի շրջանառության քրեականացման և պատասխանատվության տարբերակման առանձնահատկությունները

Նշված միջազգային իրավական ակտերով նախատեսված արարքների քրեականացմանը վերաբերող պահանջների և 05.05.2021թ. ընդունված ՀՀ քրեական օրենսգրքի համապատասխան դրույթների համադրման արդյունքում կարելի է արձանագրել, որ ինչպես ՀՀ քրեական օրենսգրքի՝ թմրամիջոցների, հոգեմետ նյութերի, դրանց պատրաստուկների, պրեկուրսորների, խիստ ներգործող կամ թունավոր նյութերի օրինական շրջանառության դեմ ուղղված հանցագործությունների գլխում, այնպես էլ օրենսգրքի ընդհանուր և հատուկ մասերում ամրագրված դրույթներով արարքների քրեականացմանը հիշյալ միջազգային իրավական ակտով ներկայացվող պահանջներն ընդհանուր առմամբ կատարված են:

05.05.2021թ. ընդունված ՀՀ քրեական օրենսգրքի կարևորագույն առավելություններից մեկը պետք է համարել այն, որ թմրամիջոցների ապօրինի շրջանառության համար պատասխանատվություն նախատեսող դրույթներում ընդլայնվել է հանցագործության առարկա հանդիսացող նյութերի շրջանակը՝ բացի թմրամիջոցներից և հոգեմետ (հոգեներգործուն) նյութերից ներառելով նաև դրանց պատրաստուկները, համարժեք նյութերը և ածանցյալները, որպիսի հանգամանքն ունի գործնական մեծ նշանակություն և հնարավորություն է տալիս, համապատասխան հիմքերի դեպքում, քրեական հետապնդում իրականացնել

իրավասու մարմնի կողմից սահմանված ցուցակներում չընդգրկված նյութերի շրջանառության դեպքում:

Իրացնելու նպատակով թմրամիջոցների, հոգեմետ (հոգեներգործուն) նյութերի, դրանց պատրաստուկների կամ դրանց համարժեք նյութերի (անալոգի), կամ դրանց ածանցյալների ապօրինի շրջանառության համար պատասխանատվություն նախատեսող ՀՀ քրեական օրենսգրքի 393-րդ հոդվածի 1-ին մասում պահպանվել է օրենսդրի կողմից նախկինում կիրառված մոտեցումը, որի պայմաններում հանցակազմի երկրնորելի օբյեկտիվ կողմը հնարավորություն է տալիս դրանում նշված գործողություններից (արտադրելը, պատրաստելը, վերամշակելը, ձեռք բերելը, պահելը, տեղափոխելը, առաքելը, տարածելը, գովազդելը կամ դրանք ապօրինի իրացնելը) յուրաքանչյուրի կատարման դեպքում արարքը որակել որպես ավարտված հանցագործություն:

Լիովին արդարացված համարելով հիշյալ մոտեցումը՝ հարկ է նշել, որ ոչ բոլոր պետությունների քրեական օրենսդրությամբ է այն ամրագրված: Օրինակ՝ ՌԳ քրեական օրենսգրքի 228.1 հոդվածով պատասխանատվություն է նախատեսված թմրամիջոցների, հոգեմետ նյութերի և դրանց անալոգների ապօրինի արտադրության, իրացման կամ առաքման համար, այսինքն՝ իրացմանը նախորդող գործողությունները (ձեռք բերելը, պահելը, տեղափոխելը և այլ) ենթակա են որակման որպես չավարտված հանցագործություն:

Հաջորդ կարևոր ձեռքբերումը 05.05.2021թ. ընդունված ՀՀ քրեական օրենսգրքի 393-րդ հոդվածի 1-ին մասում իրացնելու նպատակով թմրամիջոց, հոգեմետ (հոգեներգործուն) նյութ, դրանց պատրաստուկ կամ դրանց համարժեք նյութ (անալոգ), կամ դրանց ածանցյալ ապօրինի գովազդելու համար պատասխանատվության նախատեսումն է:

«Գովազդի մասին» ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածի համաձայն՝ գովազդը տարբեր տեսակի տեղեկատվական միջոցների օգնությամբ իրավաբանական կամ ֆիզիկական անձանց, ապրանքների, գաղափարների կամ նախաձեռնությունների մասին տեղեկությունների տարածումն է անորոշ թվով անձանց շրջանում, որը կոչված է ձևավորելու կամ պահպանելու հետաքրքրությունը տվյալ ֆիզիկական և իրավաբանական անձի, ապրանքների կամ նախաձեռնությունների նկատմամբ:

Իրավաբանական գրականության մեջ գովազդելը բնորոշվում է որպես գովազդի առարկայի ցուցադրություն, դրա առկայության մասին տեղեկատվության տարածում, որպես կանոն, մեծ թվով անձանց շրջանում, գովազդի օբյեկտը ձեռք բերելու, դրանից օգտվելու հորդոր, կոչ:

Գովազդի առավել ընդգրկուն հասկացություն է տրված ՌԳ գերագույն դատարանի պլենումի 15.12.2022թ. թիվ 37 որոշման մեջ, որի համաձայն՝ գովազդելն իրենից ներկայացնում է ցանկացած եղանակով, ձևով և միջոցներով, անձանց անորոշ շրջանակի հասցեագրված գովազդի օբյեկտի վերաբերյալ տեղեկատվության տարածումը, որն ուղղված է այդ օբյեկտների նկատմամբ ուշադրություն

գրավելուն, դրանց նկատմամբ հետաքրքրություն ձևավորելուն ու պահպանելուն և շուկայի խթանմանը: Ընդ որում, արարքի որակման համար նշանակություն չունի գովազդի օբյեկտի հասանելիությունը արարքի կատարման պահին:

Արգելված օբյեկտների գովազդի համար քրեական պատասխանատվության կարևոր նախապայմաններից են անձի դիտավորությունը, գործողությունների բովանդակության և հանրային վտանգավորության, այդ թվում՝ գովազդվող տեղեկատվության բնույթի, նշված տեղեկատվությունն անձանց լայն շրջանակի հասանելի դարձնելու հանգամանքի գիտակցումը:

Կարծում ենք, որ սոցիալական կայքերում, հեռահաղորդակցման հավելվածներում գործող թմրամիջոցների վաճառքով զբաղվող էջերում առաջարկվող շրջանառությունն արգելված կամ սահմանափակված նյութերի, դրանց արժեքների, ձեռքբերման պայմանների և հնարավորությունների վերաբերյալ տեղեկատվության տեղադրումը, անձանց անորոշ, լայն շրջանակի այդ տեղեկատվությանը հասանելիություն տրամադրելը, ինչպես նաև թմրամիջոցների ապօրինի իրացմամբ զբաղվող անհատական էջերի, դրանց հղումների, դրանցով առաջարկվող թմրամիջոցների և ծառայությունների որակի վերաբերյալ տեղեկություններ տարածող օգտահաշիվների գործունեությանը մասնակցող անձանց արարքները, վերը նշված մյուս հատկանիշների ամկայության պայմաններում, ենթակա են որակման՝ որպես իրացման նպատակով թմրամիջոցների գովազդում: Ընդ որում, տեղեկատվական կամ հեռահաղորդակցական տեխնոլոգիաների օգտագործումը որպես հանցակազմի որակյալ հատկանիշ նախատեսելու դեպքում՝ հիշյալ տեխնոլոգիաների կիրառմամբ գովազդելը ենթակա կլինի որակման՝ որպես ծանրացուցիչ հանգամանքներում կատարված:

Կարծում ենք, որ որպես իրացման նպատակով թմրամիջոցների գովազդում պետք է որակվեն նաև հանրային վայրերում թմրամիջոցների վաճառքով զբաղվող էջերի հղումներ պարունակող գրառումներով, այդ թվում՝ «QR» կոդերի պատկերմամբ նյութեր փակցնելու, գրառումներ կատարելու դեպքերը:

05.05.2021թ. ընդունված ՀՀ քրեական օրենսգրքով նախատեսված իրավակարգավորումների դրական կողմերի արձանագրումից բացի, հարկ է նշել, որ դրանք գերծ չեն որոշակի բացերից: Ընդ որում, նշված բացերը առավելապես վերաբերում են ոչ թե արարքների քրեականացմանը, այլ դրանց առանձին դրսևորումների համար քրեական պատասխանատվության տարբերակմանը: Մասնավորապես, թեև ՀՀ քրեական օրենսգրքի 393-րդ հոդվածով որպես հանցագործության որակյալ հատկանիշներ նախատեսված են իրացման նպատակով թմրամիջոցների ապօրինի շրջանառությունը ուսումնական հաստատությունում կամ դրա հարակից տարածքում, զվարճանքի կամ հանդիսադիր վայրում կամ հաստատությունում, սակայն հասարակության առավել խոցելի հատվածի՝ անչափահասների քրեաիրավական հատուկ պաշտպանության ուղղությամբ բավարար միջոցներ ձեռնարկված չեն:

Հարկ է նշել նաև, որ անչափահասին թմրամիջոց իրացնելու համար տարբերակված՝ ավելի խիստ պատասխանատվություն նախատեսելը համահունչ է նաև միջազգային իրավական ակտերի պահանջներին: Մասնավորապես, ինչպես արդեն նշվել է Թմրամիջոցների և հոգեմետ նյութերի ապօրինի շրջանառության դեմ պայքարի մասին ՄԱԿ-ի 1988թ. կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի 5-րդ կետում թմրամիջոցների ապօրինի շրջանառության հետ կապված հանցագործությունների համար պատասխանատվությունը ծանրացնող հանգամանքների շարքում ընդգրկված է նաև ապօրինի շրջանառությանն անչափահասների ներգրավումն ու օգտագործումը:

Բացի այդ, Երեխայի իրավունքների մասին 1989թ. կոնվենցիայի 33-րդ հոդվածի համաձայն՝ մասնակից պետությունները ձեռնարկում են անհրաժեշտ բոլոր միջոցները, ներառյալ՝ օրենսդրական, վարչական, սոցիալական և կրթական միջոցները, որպեսզի երեխաներին պաշտպանեն թմրանյութերի և հոգեներգործուն նյութերի ապօրինի օգտագործումից, ինչպես դրանք սահմանված են միջազգային փաստաթղթերում, և կանխեն երեխաների ներգրավումն այդպիսի նյութերի ապօրինի արտադրության ու առևտրի մեջ:

ՌԴ քրեական օրենսգրքի 228.1-րդ հոդվածի 4-րդ մասով որպես հանցակազմի որակյալ հատկանիշ նախատեսված է արարքի կատարումը 18 տարին լրացած անձի կողմից՝ անչափահասի նկատմամբ:

Կարծում ենք, որ օրենսդրական փոփոխության միջոցով համանման դրույթի նախատեսումը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 393-րդ հոդվածի 3-րդ մասում ևս կարևոր քայլ կլինի հանրորեն խիստ վտանգավոր նման դրսևորումների դեմ պայքարում:

Հարկ է նշել նաև, որ իրացման նպատակով արգելված նյութերի շրջանառության համար պատասխանատվություն նախատեսող ՀՀ քրեական օրենսգրքի 393-րդ հոդվածով որպես որակյալ հատկանիշ նախատեսված չեն նաև արարքը անօգնական վիճակում գտնվող անձի նկատմամբ, վիճակի խոցելիությունը կամ նյութական կամ այլ կախվածությունն օգտագործելով, բռնություն գործադրելով, դա գործադրելու սպառնալիքով, շանտաժով կամ հարկադրանքի այլ եղանակով կատարելը:

Նշված հատկանիշները ևս էապես բարձրացնում են արարքի հանրային վտանգավորության աստիճանը և դրանց օրենսդրական ամրագրումը ևս կարող է արդյունավետ միջոց հանդիսանալ նմանօրինակ դրսևորումների դեմ պայքարում:

Կարծում ենք, որ գոյություն ունեցող սպառնալիքներին և ժամանակակից բացասական հասարակական իրողություններին դիմագրավելու համարժեք քրեափրավական ներգործության միջոցներ նախատեսելու առումով ամենասակնառու բացը 05.05.2021թ. ընդունված ՀՀ քրեական օրենսգրքով տեղեկատվական կամ հեռահաղորդակցական տեխնոլոգիաների, ներառյալ համացանցի օգտագործմամբ իրացման նպատակով թմրամիջոցների ապօրինի շրջանառության համար քրեական պատասխանատվությունը չտարբերակելն է:

Հանցավոր նպատակներով նոր տեխնոլոգիաների կիրառման գլոբալ խնդիրը, բնականաբար, գտնվում է նաև թմրամիջոցների ապօրինի շրջանառության դեմ պայքարի ոլորտում գործունեություն ծավալող միջազգային կազմակերպությունների ուշադրության կենտրոնում:

Իր 1997 և 1998 թվականների զեկույցներում Թմրամիջոցների նկատմամբ վերահսկողության միջազգային կոմիտեն արձանագրել է, որ էլեկտրոնային և զանգվածային լրատվության մյուս միջոցներով տարածվում է տեղեկատվություն, որը հանդիսանում է թմրամիջոցների օգտագործման դրդաշնչություն կամ հակում: Համացանցի միջոցով իրականացվում է թմրամիջոցների օգտագործման և արտադրության վերաբերյալ տեղեկատվության փոխանակում²⁵:

2001թ. իր զեկույցում Կոմիտեն անհանգստություն է հայտնել միջազգային վերահսկողության տակ գտնվող թմրամիջոցների նկատմամբ նոր տեխնոլոգիաների կիրառման կապակցությամբ՝ արձանագրելով, որ թմրաբիզնեսով զբաղվող խմբավորումները երկակի են օգտագործում նոր տեխնոլոգիաները՝ հուսալի և օպերատիվ կապի օգտագործմամբ թմրամիջոցների տեղափոխման, առաքման և տարածման արդյունավետությունը բարձրացնելու և իրենց ու իրականացվող ապօրինի գործարքներն իրավասու մարմիններից պաշտպանելու նպատակով:

Նույն զեկույցում Կոմիտեն անդրադարձել է նաև կիրեռահանցագործության հասկացությանը՝ նշելով, որ այն ներառում է գործունեության տարբեր տեսակներ, սակայն բովանդակային առումով այն կարող է օգտագործվել բնորոշելու համար էլեկտրոնային միջոցների օգտագործմամբ օրենքի բոլոր խախտումները²⁶:

Թմրամիջոցների նկատմամբ վերահսկողության միջազգային կոմիտեն 2009թ. հրատարակել է կառավարությունների համար ձեռնարկ՝ համացանցի միջոցով միջազգային հսկողության տակ գտնվող նյութերի ապօրինի առևտրի կանխարգելման վերաբերյալ:

Նշված ձեռնարկում արձանագրվել է, որ վերջին տարիներին զգալիորեն աճել են վեբ-կայքերի միջոցով թմրամիջոցների և հոգեմետ նյութերի ապօրինի վաճառքի ծավալները, ինչի հետևանքով համացանցը դարձել է թմրամիջոցների գլխավոր աղբյուրներից մեկը դրանք չարաշահող անձանց համար: Հատուկ մտահոգության առարկա է համարվել այն, որ ունենալով համացանցում անանուն գործելու հնարավորություն՝ արգելված նյութեր կարող են հեշտությամբ ձեռք բերել երեխաներն ու դեռահասները²⁷:

²⁵ Доклад Международного комитета по контролю над наркотиками за 1997 год (Е/ШСВ/1997/1), с.6. Доклад Международного комитета по контролю над наркотиками за 1998 год (Е/ШСВ/1998/1), с.8.

²⁶ Доклад Международного комитета по контролю над наркотиками за 2001 год (Е/ИНСВ/2001/1), с. 1-2.

²⁷ Руководство для правительств по предупреждению незаконной торговли через Интернет веществами, находящимися под международным контролем, ОРГАНИЗАЦИЯ ОБЪЕДИНЕННЫХ НАЦИЙ, Нью-Йорк, 2009, с. 1-2.

Հանցագործությունների կատարման ընթացքում համակարգչային տեխնիկայի, համացանցի, օնլայն վճարային գործիքների կիրառումը առանձնակի նշանակություն ունի թմրամիջոցների, հոգեմետ (հոգեներգործուն) նյութերի, դրանց պատրաստուկների, դրանց համարժեք նյութերի (անալոգի) և ածանցյալների ապօրինի շրջանառության և մաքսանենգության դեպքերի բացահայտմանը խոչընդոտող հանգամանքների շարքում:

Ոչ ակներևության պայմաններում, կողմերի փոխադարձ համաձայնությամբ կատարվող թմրամիջոցների ապօրինի շրջանառությունն օժտված է բարձր լատենտայնությամբ, իսկ համակարգչային տեխնիկայի, համացանցի, հեռահաղորդակցման հավելվածների, զանազան վճարային գործիքների, կրիպտոարժույթի կիրառման արդյունքում բացառվում են իրական անմիջական շփումները հանցագործության առարկան իրացնողի և այն ձեռք բերողի միջև: Ավելին, հիշյալ միջոցների կիրառման արդյունքում նվազագույնի են հասցվում կամ բացառվում են իրական անմիջական շփումները նաև հանցավոր գործունեությանը ներգրավված հանցակիցների միջև:

Նշված հանգամանքներով պայմանավորված՝ հանցագործությունների հիշյալ խումբը մասնագիտական գրականությունում անվանվում է նաև թմրամիջոցների «անշփում» (бесконтактный) իրացում²⁸:

Հիշյալ եղանակով թմրամիջոցների, հոգեմետ (հոգեներգործուն) նյութերի, դրանց պատրաստուկների, դրանց համարժեք նյութերի (անալոգի) և ածանցյալների ապօրինի շրջանառության դեպքերի կտրուկ աճը, դրանում ներգրավված անձանց մեծ շրջանակը, հանցավոր գործունեության կազմակերպված բնույթը վկայում են նախ և առաջ նշված հանցատեսակի դեմ պայքարի քրեաիրավական միջոցների կատարելագործման անհրաժեշտության մասին:

Հիշյալ հանգամանքները հաշվի առնելով՝ կարծում ենք պայքարի արդյունավետ միջոց կարող է հանդիսանալ նշված հանցավոր դրսևորման համար պատասխանատվության խստացումը:

Թմրամիջոցների իրացման համար պատասխանատվություն նախատեսող ՌԴ քրեական օրենսգրքի 228.1-րդ հոդվածի 2-րդ մասով որպես հանցակազմի որակյալ հատկանիշ նախատեսված է թմրամիջոցների իրացումը, որը կատարվել է զանգվածային լրատվության միջոցների, էլեկտրոնային կամ տեղեկատվական-հեռահաղորդակցական ցանցի միջոցով (ներառյալ համացանցը):

ՌԴ գերագույն դատարանի պլենումի 15.12.2022թ. թիվ 37 որոշման համաձայն՝ արարքը ենթակա է որակման հիշյալ հատկանիշով՝ անկախ հանցագործության կատարման փուլից, եթե դրա կատարման համար պայմաններ ստեղծող կամ օբյեկտիվ կողմի հատկանիշ հանդիսացող դիտավորյալ գործողություններից որևէ

²⁸ Богданов А.В., Ильинский И.И., Хазов Е.Н., Информационно-телекоммуникационная сеть Интернет – как один из наиболее востребованных ресурсов в противодействии незаконному обороту наркотиков // Вестник Московского университета МВД России. 2018;(3). С. 173-179.

մեկը կատարվել է հիշյալ ցանցերի օգտագործմամբ: Մասնավորապես, թմրամիջոցների ապօրինի իրացման դեպքում նշված որակյալ հատկանիշով որակման ենթակա են անձի գործողությունները, որոնք ուղղված են հետագայում իրացնելու նպատակով համացանցի միջոցով թմրամիջոցների ձեռքբերմանը, հանցակիցների ներգրավմանը, թմրամիջոցներ ձեռք բերելու համար տեղեկատվության տեղադրմանը: Հիշյալ հատկանիշով որակման են ենթակա նաև հանցակցությամբ կատարված հանցագործությունները, եթե դրանց նախապատրաստման կամ կատարման ընթացքում հանցակիցների միջև կապը ապահովվել է նշված տեխնոլոգիաների միջոցով (օրինակ՝ թմրամիջոցը թաքստոցում տեղադրողի և այդ նպատակով թմրամիջոցը տրամադրած անձի միջև կապը):

Հարկ է նշել նաև, որ իրացման նպատակով թմրամիջոցների ապօրինի շրջանառության ընթացքում էլեկտրոնային կամ տեղեկատվական-հեռահաղորդակցական տեխնոլոգիաների, ներառյալ համացանցի օգտագործումը, հետապնդում է 2 հիմնական նպատակ՝ արգելված նյութեր առաջարկել անձանց հնարավորինս մեծ շրջանակի և նվազագույնի հասցնելով կամ բացառելով անմիջական շփումը՝ քողարկել հանցավոր գործունեության մասնակիցներին, խուսափել բացահայտումից:

Բաց աղբյուրներում անձանց մեծ շրջանակի համար թմրամիջոցների ձեռքբերման համար անհրաժեշտ տեղեկատվության տեղադրումը ընձեռում է դրանք առանց որևէ բարդության ձեռք բերելու հնարավորություն, ինչը թմրամոլության ավելի մեծ տարածման իրական սպառնալիք է ստեղծում, այդ թվում՝ հասարակության առավել խոցելի հատվածների շրջանում:

Հարկ է նշել, որ հիշյալ գործոններով պայմանավորված նշված եղանակով արարքի կատարումն իր հանրային վտանգավորության աստիճանով համադրելի է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 393-րդ հոդվածի 3-րդ մասով նախատեսված առանձնապես որակյալ հատկանիշներին՝ արարքը հանցավոր կազմակերպության կողմից և առանձնապես խոշոր չափերով կատարելուն, քանի որ նշված արարքի կատարումը, որպես կանոն, կրում է կազմակերպված բնույթ, դրա կատարմանը համապատասխան դերաբաշխմամբ ներգրավվում են առնվազն մի քանի հանցակիցներ, քողարկված հանցավոր գործունեությունը կրում է տևական բնույթ և նույնիսկ առանձին հանցակիցների բացահայտման դեպքում չի դադարեցվում, իսկ շրջանառության առարկա են հանդիսանում առանձնապես խոշոր չափերով տարատեսակ թմրամիջոցներ:

Տեղեկատվական և հեռահաղորդակցական տեխնոլոգիաների կիրառմամբ իրացման նպատակով թմրամիջոցների ապօրինի շրջանառությունն առաջին հերթին բնութագրվում է հանցակիցների ճյուղավորված ցանցով, որի կազմում հանցակիցներից յուրաքանչյուր, արգելված նյութերի իրացման ընդհանուր նպատակի իրականացման համար կատարում է միայն որոշակի էպիզոդիկ դեր: Ընդ որում, հանցավոր գործունեության իրականացման ընթացքում հանցակիցների

ցանցի կառուցվածքը, յուրաքանչյուր հանցակցի դերակատարումը հստակեցվել և կոնկրետացվել է այն աստիճանի, որ իրավակիրառ պրակտիկայի արդյունքում ձեռք բերված տվյալների հիման վրա իրավաբանական գրականությունում քննարկումների և վերլուծությունների առարկա է դարձել նշված ցանցի օղակների գործառնությունները:

Ս.Վ.Մակսիմովը և Վ.Ս.Օվչինսկին կախված թմրաշրջանառության մեջ անձի դերից առանձնացնում են դրա այնպիսի մասնակիցների ինչպիսիք են կազմակերպիչը (ղեկավարը), պատրաստողներ (արտադրողներ), տեղափոխողներ (փոստատարներ), մեծաքանակ և փոքրաքանակ իրացնողներ, գովազդողներ (տարածողներ), պահակներ (պահեստապետեր), գանձապահներ, հանցավոր ճանապարհով ստացած միջոցներն օրինականացնողներ, «տանիք»²⁹:

Հարկ է նշել, որ թմրահանցավորության մոդերնիզացմանը զուգահեռ փոփոխությունների է ենթարկվում նաև դրանում ներգրավված անձանց շրջանակը:

Ա.Պ.Սուխոդոլովի և Ա.Մ.Բիչկովայի կողմից առանձնացվում է հանցակիցների 2 հիմնական խումբ՝ հանցավոր կազմավորման ղեկավարը և անդամները:

Հանցավոր կազմակերպության ղեկավարը, որպես կանոն, չունի անմիջական կապ ո՛չ արգելված նյութերի, ո՛չ հանցավոր գործունեությանը ներգրավված անձանց մեծամասնության հետ, նրա գործառնություններից են հանցավոր կազմավորման ընդհանուր ղեկավարումը և համակարգումը, իրացման շուկայի ընդլայնումը, թմրամիջոցների մատակարարներ գտնելը և այլն:

Նշված հեղինակների կարծիքով բացի ղեկավարից կարելի է առանձնացնել տեղեկատվական և հեռահաղորդակցական տեխնոլոգիաների կիրառմամբ թմրամիջոցների իրացմանը մասնակցող հետևյալ հանցակիցներին.

- արգելված նյութեր պատրաստողներ (արտադրողներ), վերամշակողները,
- մաքսանենգություն կատարողները, ովքեր իրացման ենթակա թմրամիջոցների խմբաքանակները ներմուծում են իրացման երկրներ,
- մեծածախ սուրհանդակներ (оптовые наркочурьеры), ովքեր իրականացնում են թմրամիջոցների խոշոր խմբաքանակների տեղափոխումն իրացման երկրի տարածքում,
- համացանցային կայքերի, անհատական էջերի պատրաստման, վարման և թարմացման պատասխանատուներ (маркетологи),
- անձինք, ովքեր ստանում են արգելված նյութերի մեծածախ խմբաքանակ, փաթեթավորում այն փոքր չափաբաժիններով և փոխանցում տեղադրողներին (складмены),
- անձինք, ովքեր ստանում են արգելված նյութերի պատվերները, դրանք փոխանցում են տեղադրողներին, վերահսկում են իրացման դիմաց վճարման ստացումը, տեղադրողներից ստանում են հանցագործության առարկայի

²⁹ Криминология : учебник / под ред. В.Н. Кудрявцева, В.Е. Эминова. 4-е изд., перераб. и доп. М. : Норма, 2010, с.662-663.

տեղադրման վայրի տվյալները և դրանք փոխանցում ձեռք բերող անձանց (диспетчеры),

- համակարգողներ, ովքեր անմիջականորեն աշխատում են սուրհանդակների, տեղադրողների, պատվերներ ընդունող և փոխանցող անձանց հետ (кураторы),
- անձինք, ովքեր զբաղվում են այլ հանցակիցների, հիմնականում տեղադրողների ներգրավմամբ (кадровики),
- անձինք, ովքեր իրականացնում են արգելված նյութերի տեղադրումը որոշակի վայրում և փոխանցում են հասցեն ու լուսանկարը (закладчики, кладмены),
- զանձապահներ, ովքեր ստանում են ֆինանսական միջոցները բանկային հաշիվներից, իրականացնում են դրանց բաշխումը հանցավոր գործունեության մասնակիցների միջև (кассиры),
- կանխիկացնողներ, ովքեր նպաստում են էլեկտրոնային միջոցների փոխարկմանը կանխիկ դրամական միջոցների (обналичиватели),
- անձինք, ովքեր իրականացնում են գովազդային նյութերի տեղադրում անհատական էջերում, տարածում են դրանք հասարակական և այլ վայրերում (промоутеры, граффитчики, райтеры, трафаретчики, спамеры),
- անձինք, ովքեր բռնություն են կիրառում թմրամիջոցներ հափշտակած կամ այլ վնաս պատճառած հանցակիցների նկատմամբ (коллекторы),
- անձինք, ովքեր ներգրավվում են միջոցների կանխիկացմանը կամ արգելված նյութերի պարունակությամբ առաքանիների ստացմանը կամ ապօրինի գործարքների համար օգտագործվում են նրանց անձնագրային կամ այլ տվյալները (дропы):

Ընդ որում, վերջին կատեգորիայի անձինք նշված հեղինակների կողմից դասակարգվում են 3 խմբի՝ անձինք, ովքեր գիտակցում են հանցավոր գործունեության հանգամանքները, ովքեր տեղյակ են գործունեության հակաիրավականության մասին, սակայն տեղեկացված չեն դրա մանրամասների վերաբերյալ, ովքեր առհասարակ տեղյակ չեն իրենց գործունեության հակաիրավականության մասին³⁰:

Հարկ է նշել, որ տեղեկատվական և հեռահաղորդակցական տեխնոլոգիաների կիրառմամբ իրացման նպատակով թմրամիջոցների ապօրինի շրջանառությամբ զբաղվող հանցավոր կազմավորումների կողմից նշված գործառնությունների իրականացումն իր հաստատումն է գտել նաև իրավակիրառ պրակտիկայի ամփոփումներում:

Քննարկվող հանցավոր դրսևորման հանրային վտանգավորության առանձնակի բարձր աստիճանը պայմանավորված է նաև թմրամիջոցների մասին տե-

³⁰ Цифровые технологии и наркопреступность: проблемы противодействия использованию мессенджера «Телеграм» в распространении наркотиков / А.П. Суходолов, А.М. Бычкова // Всероссийский криминологический журнал. 2019. Т. 13, № 1. с. 5–17.

ղեկատվության և բուն արգելված նյութի ձեռքբերման գործընթացի այն աստիճանի պարզեցմամբ, որը բնորոշ է ազատ շրջանառության մեջ գտնվող ապրանքների ձեռքբերմանը: Ավելին, թմրամիջոցների իրացման ընթացքում օգտագործվող տեխնոլոգիաները քողարկված գործելու հնարավորություն են ընձեռում նաև արգելված նյութեր ձեռք բերող անձանց համար, որպիսի հանգամանքը ևս նպաստում է շրջանառության նշված եղանակի տարածմանը:

Հիշյալ հանցավոր դրսևորման հանրային վտանգավորության առանձնակի բարձր աստիճանը, տարածվածությունը և քրեական պատասխանատվության տարբերակման համար նշանակություն ունեցող մյուս գործոնները հաշվի առնելով՝ լիովին արդարացված ենք համարում օրենսդրական փոփոխության միջոցով իրացման նպատակով թմրամիջոցների ապօրինի շրջանառության համար պատասխանատվություն նախատեսող ՀՀ քրեական օրենսգրքի 393-րդ հոդվածի 3-րդ մասում որպես հանցակազմի առանձնապես որակյալ հատկանիշ նախատեսել արարքի կատարումը տեղեկատվական կամ հեռահաղորդակցական տեխնոլոգիաների, ներառյալ համացանցի օգտագործմամբ:

Եզրակացություն

Քրեականացումը և պատասխանատվության տարբերակումը պետության քրեաիրավական քաղաքականության իրականացման մեթոդներ են (միջոց), որոնք փոխկապակցված են և փոխլրացնում են միմյանց, սակայն չեն նույնանում:

Արարքի քրեականացումը գործընթաց է, որն ուղղված է արարքը որպես հանցագործություն ճանաչելուն կամ արդեն իսկ հանցավոր ճանաչված արարքի շրջանակների ընդլայնմանը, որի արդյունք է հանդիսանում համապատասխան հանցակազմի ամրագրումը քրեական օրենքում կամ արդեն իսկ ամրագրված հանցակազմի հատկանիշների ընդլայնումը:

Վերոգրյալի համատեքստում, անդրադառնալով Ա.Ի. Կորոբենի կողմից քրեական օրենքի հատուկ մասում հանցակազմի հատկանիշների ամրագրման եղանակով քրեականացման դրսևորման 3 հիմնական ձևերի դասակարգմանը, հարկ է նշել, որ հեղինակը փաստացի քրեական պատասխանատվության տարբերակումը համարում է արարքի քրեականացման դրսևորման ձև: Նշված մոտեցումը մեր կողմից ընդունելի չի համարվում, քանի որ քրեական պատասխանատվության տարբերակումն արարքի քրեականացման մաս չի հանդիսանում, թեև այն կարող է իրականացվել քրեականացմանը զուգահեռ, սակայն հանդիսանում է օրինատեղծ գործունեության ինքնուրույն ուղղություն, որի շրջանակներում ինչպես քրեական օրենսգրքում հատուկ նորմերի նախատեսման, այնպես էլ գործող նորմերի կառուցվածքի փոփոխման արդյունքում քրեականացվող կամ արդեն իսկ քրեականացված արարքների համար նախատեսվում են քրեաիրավական ներգործության տարբերակված միջոցներ՝ պայմանավորված տվյալ արարքի, դրա

կատարման հանգամանքների, ինչպես նաև այն կատարող անձի՝ օրենքով նախատեսված առանձնահատկություններով:

Սույն հոդվածում նշված սոցիալական, տնտեսական, քաղաքական, իրավական-քրեաբանական գործոնները քրեականացման գործընթացից բացի, էական ազդեցություն ունեն նաև քրեական պատասխանատվության տարբերակման իրականացման առումով, ուստի դրանք կարող են դիտարկվել որպես հիմք և՛ արարքի քրեականացման, և՛ քրեական պատասխանատվության տարբերակման համար:

Միջազգային իրավական ակտերով նախատեսված՝ թմրամիջոցների ապօրինի շրջանառության հետ կապված արարքների քրեականացմանը վերաբերող պահանջների և 05.05.2021թ. ընդունված ՀՀ քրեական օրենսգրքի համապատասխան դրույթների համադրման արդյունքում կարելի է արձանագրել, որ ինչպես ՀՀ քրեական օրենսգրքի՝ թմրամիջոցների, հոգեմետ նյութերի, դրանց պատրաստուկների, պրեկուրսորների, խիստ ներգործող կամ թունավոր նյութերի օրինական շրջանառության դեմ ուղղված հանցագործությունների գլխում, այնպես էլ օրենսգրքի ընդհանուր և հատուկ մասերում ամրագրված դրույթներով արարքների քրեականացմանը ներկայացվող պահանջներն ընդհանուր առմամբ կատարված են:

Միևնույն ժամանակ, գործող իրավակարգավորումները գերծ չեն որոշակի բացերից, որոնք առավելապես վերաբերում են ոչ թե արարքների քրեականացմանը, այլ դրանց առանձին դրսևորումների համար քրեական պատասխանատվության տարբերակմանը:

Մասնավորապես, քրեական պատասխանատվության տարբերակման հիմք հանդիսացող թվարկված գործոնների հաշվառմամբ լիովին արդարացված ենք համար օրենսդրական փոփոխության միջոցով ՀՀ քրեական օրենսգրքի 393-րդ հոդվածի 3-րդ մասում որպես հանցակազմի առանձնապես որակյալ հատկանիշներ նախատեսել արարքի կատարումը տեղեկատվական կամ հեռահաղորդակցական տեխնոլոգիաների, ներառյալ համացանցի օգտագործմամբ, ինչպես նաև արարքի կատարումը 18 տարին լրացած անձի կողմից՝ անչափահասի նկատմամբ:

Գրականության ցանկ (reference list, список литературы)

1. Թմրամիջոցների վերահսկման միջազգային խորհրդի 2022 թվականի զեկույց (E/INCB/2022/1) (Միավորված ազգերի կազմակերպություն, 2023 թ.):
Report of the International Narcotics Control Board 2022 (E/INCB/2022/1) (United Nations, 2023).
2. Թմրամիջոցների համաշխարհային զեկույց 2022, գրքույկ 4, Թմրամիջոցների շուկայի միտումները. կոկաին, ամֆետամինի տիպի խթանիչներ, նոր հոգեակտիվ նյութեր (Միավորված ազգերի կազմակերպության հրատարակություն, 2022թ.):
World Drug Report 2022, book 4, Drug market trends: cocaine, amphetamine-type stimulants, new psychoactive substances (United Nations publication 2022):
3. Քրեական իրավունքի ամբողջական դասընթաց / խմբ. Ա. Ի. Կորոբեև, Սանկտ Պետերբուրգ, «Պրես» իրավական կենտրոն, 2008 թ.:
Complete Course on Criminal Law / ed. A. I. Korobeeva. St. Petersburg: Legal Center “Press”, 2008.
4. Կուդրյավցև Վ.Ն., Քրեաիրավական արգելքի հիմքերը, Մոսկվա 2016թ.:
V.N. Kudryavtsev, Grounds for Criminal Law Prohibition, M., 2016.
5. Լունեև Վ.Վ., Համաշխարհային և ռուսական քրեաբանության դասընթաց, 2 հատոր, Մ., 2011թ.:
Luneev V.V., Course on World and Russian Criminology: textbook. In 2 vols. M., 2011.
6. Գավրիլով Բ.Յա., Ռուսաստանի ժամանակակից քրեական քաղաքականությունը. թվեր և փաստեր, Մ., 2008թ.:
Gavrilov B.Ya., Modern Criminal Policy of Russia: Figures and Facts. M., 2008.
7. Չուբարև Ս.Մ., Նորը քրեական և քրեակատարողական օրենսդրության մեջ. պատմիչ քաղաքականության մարդասիրական որոշ ասպեկտներ, Ռուսական իրավունքի ամսագիր, 2004թ., N 4:
Zubarev S.M., New in Criminal and Penal Legislation: Some Humanitarian Aspects of Punitive Policy // Journal of Russian Law. 2004. No. 4.
8. Չլոբին Գ.Ա., Քրեաիրավական արգելքի հիմքերը, Մ., 1982թ.:
Zlobin G.A., Grounds for Criminal Law Prohibition, M., 1982:
9. Նաումով Ա.Վ. Ռուսաստանի քրեական իրավունք, 3 հատոր, Մ., 2007թ..
Naumov A.V., Russian Criminal Law: Course of Lectures. In 3 volumes. M., 2007.
10. Ռուսաստանի քրեական իրավունք. Ընդհանուր մաս. դասագիրք /խմբ. Վ.Ն. Կուդրյավցև, Վ.Վ. Լունեև, Ա.Վ.Նաումով, «Յուրիստ», Մ., 2005 թ.:
Criminal law of Russia: General part / ed. V. N. Kudryavtseva, V. V. Luneeva, A. V. Naumova. M.: Urist, 2005.

11. Կորոբեև Ա.Ի., Խորհրդային քրեաիրավական քաղաքականություն, Վլադիվոստոկ, 1987 թ.:
Korobeev A.I., Soviet Criminal-Law Policy: Problems of Criminalization and Penalization. Vladivostok, 1987.
12. Անտոնով Ա.Դ., Քրեականացման և ապաքրեականացման տեսական հիմունքները, Մ., 2001թ.:
Antonov A.D., Theoretical Foundations of Criminalization and Decriminalization, M., 2001..
13. Կուդրյավցև Վ.Ն., Քրեականացման գիտական նախադրյալներ, Քրեաբանություն և քրեական քաղաքականություն, Մ., 1985թ.:
Kudryavtsev V.N., Scientific Prerequisites for Criminalization, Criminology and Criminal Policy. M., 1985.
14. Կուզնեցովա Ն.Ֆ., Քրեական իրավունքի սոցիալական պայմանավորվածությունը, Իրավաբանական հետազոտություններ, Թբիլիսի, 1977թ.:
Kuznetsova N.F., Social Conditionality of Criminal Law, Legal studies. Tbilisi, 1977.
15. Լոպաշենկո Ն.Ա., Քրեական քաղաքականություն. Մ., 2009թ.:
Lopashenko N.A., Criminal Policy, M., 2009.
16. Կրուգլիկով Լ.Լ., Պատասխանատվության տարբերակման հիմնախնդիրները քրեական օրենսդրության մեջ, Արդարության սկզբունքի իրականացումը քրեական արդարադատության մարմինների իրավակիրառ գործունեության մեջ, Յարոսլավլ, ՅարՊՀ, 1992 թ.:
Kruglikov L.L., Issues of Differentiation of Responsibility in Criminal Legislation, Implementation of the Principle of Justice in the Law Enforcement Activities of Criminal Justice Authorities, Yaroslavl: YarSU, 1992.
17. Կուրլյանդսկին Վ.Ի., Քրեական քաղաքականություն, քրեական պատասխանատվության տարբերակում և անհատականացում, Հանցավորության դեմ պայքարի հիմնական ուղղությունները, Մոսկվա, Իրավականական գրականություն, 1975 թ.:
Kurlyandsky V.I., Criminal Policy, Differentiation and Individualization of Criminal Liability, Moscow, 1975.
18. Վասիլևսկի Ա.Վ., Քրեական պատասխանատվության և պատժի տարբերակումը քրեական իրավունքի ընդհանուր մասում, Նիժնի Նովգորոդ, 2000 թ.:
Vasilievsky A.V., Differentiation of Criminal Liability and Punishment in the General Part of Criminal Law, Nizhny Novgorod, 2000.
19. Լեսնևսկի-Կոստարևա Տ.Ա., Քրեական պատասխանատվության տարբերակում, Տեսություն և օրենսդրական պրակտիկա, Մոսկվա, «Նորմա», 2000 թ.:
Lesniewski-Kostareva T.A., Differentiation of Criminal Liability. Theory and Legislative Practice, Moscow, 2000.

20. Կրուգլիկով Լ.Լ., Պատասխանատվության տարբերակումը քրեական իրավունքում, Սանկտ Պետերբուրգ: Իրավաբանական կենտրոն «Պրես», 2003 թ.: Kruglikov L.L., Differentiation of Liability in Criminal law, St. Petersburg, Legal Center Press, 2003.
21. Մելնիկովա Յու.Բ., Իրավաբանական պատասխանատվություն՝ էությունը, հասկացությունը, տարբերակումը, գիտական աշխատանքների ժողովածու, Յարոսլավլ, Յարոսլավլի համալսարանի հրատարակչություն, 1994 թ.: Melnikova Yu.B., Legal responsibility - essence, concept, differentiation, anthology of scientific works, Yaroslavl, Yaroslavl University Publishing House, 1994.
22. Կարպեց Ի.Ի., Պատժի անհատականացումը խորհրդային քրեական իրավունքում, Մոսկվա, Իրավաբանական գրականություն, 1961 թ.: Karpets I.I., Individualization of Punishment in Soviet Criminal Law, Moscow, 1961.
23. Կորոբեև Ա.Ի., Քրեաիրավական քաղաքականություն՝ միտումներ և հեռանկարներ, Կրասնոյարսկ, Կրասնոյարսկի համալսարանի հրատարակչություն, 1991 թ.: Korobeev A.I., Criminal Law Policy: Trends and Prospects, Krasnoyarsk, Krasnoyarsk University Publishing House, 1991.
24. Թմրամիջոցների վերահսկման միջազգային խորհրդի 1997 թվականի զեկույցը (E/SHCB/1997/1): Report of the International Narcotics Control Board for 1997 (E/SHCB/1997/1).
25. Թմրամիջոցների վերահսկման միջազգային խորհրդի 1998 թվականի զեկույցը (E/SHCB/1998/1): Report of the International Narcotics Control Board for 1998 (E/SHCB/1998/1).
26. Թմրամիջոցների վերահսկման միջազգային խորհրդի 2001 թվականի հաշվետվությունը (E/INCB/2001/1): Report of the International Narcotics Control Board for 2001 (E/INCB/2001/1).
27. Ուղեցույց կառավարությունների համար ինտերնետի միջոցով միջազգային վերահսկվող նյութերի ապօրինի առևտուրը կանխելու վերաբերյալ, ՄԱԿ, Նյու Յորք, 2009 թ.: Guidance for Governments to Prevent Illicit Trade in Internationally Controlled Substances Via the Internet, UN, New York, 2009.
28. Բոգդանով Ա.Վ., Իլյինսկի Ի.Ի., Խազով Է.Ն., Տեղեկատվական և հեռահաղորդակցության ցանց Ինտերնետը որպես թմրամիջոցների ապօրինի շրջանառության դեմ պայքարի ամենապահանջված ռեսուրսներից մեկը // Ռուսաստանի ՆԳՆ Մոսկվայի համալսարանի տեղեկագիր, 2018 թ.: Bogdanov A.V., Ilyinsky I.I., Khazov E.N. Information and Telecommunication Network Internet as One of the Most Popular Resources in Combating Drug Trafficking, Bulletin of Moscow University of the Ministry of Internal Affairs of Russia, 2018.

29. Քրեաբանություն, դասագիրք, խմբ.՝ Վ.Ն. Կուդրյավցև, Վ.Ե. Էմինով, Մ., «Նորմա», 2010 թ.:
V.N. Kudryavtsev, V.E. Eminov, Criminology, M., Norma, 2010.
30. Սուխոդոլով Ա.Պ., Բիչկովա Ա.Մ., Թվային տեխնոլոգիաները և թմրահան-
ցավորությունը, թմրամիջոցների տարածման մեջ «Telegram» մեսենջերի
օգտագործմանը հակազդելու հիմնախնդիրներ, Համառուսական քրեաբա-
նական ամսագիր, 2019թ., N 1:
Sukhodolov A.P., Bychkova A.M., Digital Technologies and Drug Crime, Prob-
lems of Countering the Use of the Telegram messenger in Drug Distribution, All-
Russian Criminological Journal, 2019, No. 1.

Armen Panosyan

*Head of the Department for Crimes against Public Health of
the Prosecutor General's Office of the Republic of Armenia*

**THE ISSUES OF DIFFERENTIATION OF CRIMINAL LIABILITY FOR
ILLEGAL TRAFFICKING OF DRUGS, PSYCHIATRIC (PSYCHOACTIVE)
SUBSTANCES, THEIR MIXTURES OR THEIR EQUIVALENTS
(ANALOGUE) OR THEIR DERIVATIVES FOR THE PURPOSE OF
ILLEGAL TRADE OR OTHER SPECIFIC FORMS OF REALIZATION¹**

Abstract

The article refers to the analysis of Article 393 of the Criminal Code of the Republic of Armenia from May 5, 2021, which contains responsibility for the illegal trafficking of drugs, psychiatric (psychoactive) substances, their mixtures or their equivalents (analogue) or their derivatives for the purpose of illegal trade or other specific forms of realization. The article aims to justify the necessity of differentiating criminal liability for individual manifestations of the mentioned crime due to its higher public danger.

In the article, the features and problems of criminalization and differentiation of responsibility for the illegal trafficking of drugs and other substances with the purpose of their realization in the Republic of Armenia were analyzed within the context of legal regulations of international legal acts, including reports from international organizations and perspectives from legal scholars.

Based on the studies conducted within the framework of the article, positive aspects of the legal regulations outlined in Article 393 of the new Criminal Code of the Republic of Armenia were highlighted and analyzed. The factors justifying the need to differentiate responsibility for individual manifestations of the discussed crime, including those committed using information and telecommunication technologies, were examined. Consequently, it was proposed to make changes to Article 393 in the Criminal Code of the Republic of Armenia.

Keywords: illegal drug trafficking; use of information and telecommunication technologies; criminalization; differentiation of criminal liability.

¹ The article was presented on 02.09.2023 and was reviewed on 01.12.2023.

Армен Паносян

*Начальник управления по преступлениям против здоровья населения
Генеральной прокуратуры Республики Армения*

**ПРОБЛЕМЫ ДИФФЕРЕНЦИАЦИИ УГОЛОВНОЙ
ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА НЕЗАКОННЫЙ ОБОРОТ НАРКОТИЧЕСКИХ
СРЕДСТВ, ПСИХОТРОПНЫХ (ПСИХОВОЗДЕЙСТВУЮЩИХ)
ВЕЩЕСТВ, ИХ ПРЕПАРАТОВ ИЛИ РАВНОЦЕННЫХ ИМ ВЕЩЕСТВ
(АНАЛОГОВ) ИЛИ ИХ ПРОИЗВОДНЫХ С ЦЕЛЬЮ СБЫТА ИЛИ
ИХ НЕЗАКОННЫЙ СБЫТ¹**

Абстракт

Статья посвящена анализу статьи 393 Уголовного кодекса Республики Армения от 05.05.2021 г., предусматривающей ответственность за незаконный оборот наркотических средств, психотропных (психовоздействующих) веществ, их препаратов или равноценных им веществ (аналогов) или их производных с целью сбыта или их незаконный сбыт.

Статья направлена на обоснование необходимости дифференциации уголовной ответственности за отдельные проявления указанного преступления, характеризующие повышенной степень общественной опасности.

В статье в контексте правового регулирования международно-правовых актов, докладов международных организаций, взглядов ученых-правоведов рассмотрены особенности и проблемы криминализации и дифференциации ответственности за незаконный оборот наркотических средств и других веществ с целью сбыта в РА.

На основе исследований, проведенных в рамках данной статьи, представлены положительные аспекты правового регулирования, закрепленного в статье 393 нового УК РА, выявлены и проанализированы факторы, обосновывающие необходимость дифференциации ответственности за отдельные проявления обсуждаемого преступления, в том числе деяния, совершаемые с использованием информационно-телекоммуникационных технологий. На основании этого предложено внести изменения в статью 393 УК РА.

Ключевые слова: незаконный оборот наркотиков с целью сбыта; использование информационно-телекоммуникационных технологий; криминализация; дифференциация уголовной ответственности.

¹ Статья была представлена 02.09.2023 и прошла рецензирование 01.12.2023.